

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱)

رشته‌های صنایع دستی - چاپ دستی - مرمت آثار فرهنگی

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه‌ای

شماره درس ۳۵۸۶

۷۴۵	تامسن، منصور
۶۰۲۱	کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱) / مؤلف : منصور تامسن، با همکاری دارا افشار قوچانی.
ک ۲۶۱ ت	تهران : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۱.
۱۳۹۱	۱۷۵ص. : منصور. - (آموزش فنی و حرفه‌ای ؛ شماره درس ۳۵۸۶)
	متون درسی رشته‌های صنایع دستی - چاپ دستی - مرمت آثار فرهنگی، زمینه خدمات.
	برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا : کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته صنایع دستی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش وزارت آموزش و پرورش.
	۱. نقش‌های تزئینی - کارگاه‌ها. الف. افشار قوچانی، دارا. ب. ایران. وزارت آموزش و پرورش. کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته صنایع دستی. ج. عنوان. د. فروست.

همکاران محترم و دانش آموزان عزیز:

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر برنامه ریزی و تألیف آموزش های
فنی و حرفه ای و کاردانش، ارسال فرمایند.

info@tvoccd.sch.ir

پیام نگار (ایمیل)

www.tvoccd.sch.ir

وب گاه (وب سایت)

محتوای این کتاب در سال ۱۳۸۶ پس از جمع بندی نظرات هنرآموزان و متخصصان موضوعی
توسط نصرالله تسلیمی، مجید نیکویی و بشری گل بخش از اعضای کمیسیون تخصصی رشته صنایع
دستی مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفت.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر برنامه ریزی و تألیف آموزش های فنی و حرفه ای و کاردانش

نام کتاب: کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱) - ۳۵۹/۷۷

مؤلف: استاد منصور تام سن با همکاری دارا افشار قوچانی

اعضای کمیسیون تخصصی: ابراهیم آزاد، دارا افشار قوچانی، نصرالله تسلیمی، مزده کاظم، مریم کیان اصل،

بشری گل بخش و مجید نیکویی

ویراستار ادبی: دکتر حسین داوودی

آماده سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت: www.chap.sch.ir

صفحه آرا: زهره بهشتی شیرازی

طرح زمینه جلد: منصور تام سن، اجرا: مریم کیوان

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)

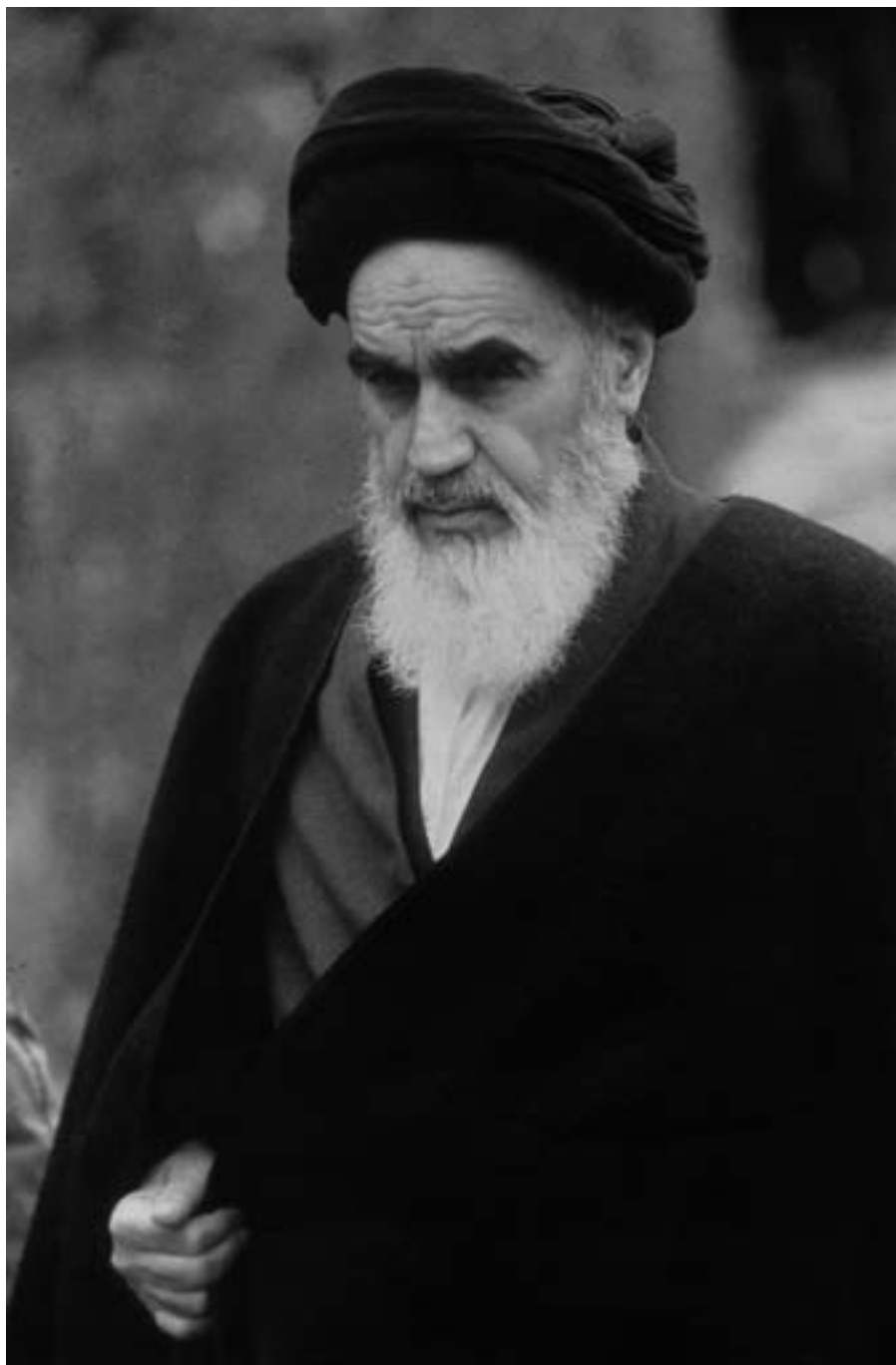
تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ دوازدهم ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۸-۷-۰۹-۰۵-۹۶۴ ISBN 964-05-0907-8

من در این جا به جوانان عزیز کشورمان، به این سرمایه‌ها و ذخیره‌های عظیم الهی و به این گل‌های معطر و
نوشکفته‌ی جهان اسلام سفارش می‌کنم که قدر و قیمت لحظات شیرین زندگی خود را بدانید و خودتان را برای یک
مبارزه‌ی علمی و عملی بزرگ تا رسیدن به اهداف عالی انقلاب اسلامی آماده کنید.

امام خمینی (ره)

فهرست مطالب

				مقدمه
۵۲	هجری قمری تاکنون)			
	جدول ویژگی‌های طراحی نقوش سنتی در			
۵۳	دوره‌های مختلف	۱		فصل اول: کلیات
۵۴	خودآزمایی	۱		نقوش سنتی
		۲		تاریخچه
۵۵	فصل دوم: ختایی	۲		دوره‌ی پیش تاریخی
۵۵	اجزای ساختمان ختایی	۱۰		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش دوره‌ی پیش تاریخی
۵۵	برگ	۱۰		دوره‌ی تاریخی
۵۵	طراحی برگ کوچک			هخامنشی
۵۶	غنچه	۱۵		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش در تمدن هخامنشی
۵۶	ته‌غنچه	۱۵		اشکانی
۵۷	طراحی گل‌برگ	۱۶		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش تمدن اشکانی
۵۷	تکمیل غنچه	۱۶		ساسانی
۵۷	انواع غنچه	۲۲		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش تمدن ساسانی
۵۷	الف - غنچه‌ی گل پنج پر	۲۲		دوره‌ی اسلامی
۵۷	ب - غنچه‌ی گل عباسی			دوره‌ی اول (از ابتدا تا پایان سده‌ی هفتم
۵۷	غنچه‌ی گل پنج پر	۲۵		هجری قمری)
۵۷	انواع غنچه‌های گل پنج پر			ویژگی‌های مهم طراحی نقوش دوره‌ی اسلامی تا
۵۹	بند (ساقه)	۳۰		پایان سده‌ی هفتم هجری قمری
۵۹	طراحی بند			دوره‌ی دوم (از سده‌ی هفتم تا پایان سده‌ی
۵۹	۱ - روش طراحی با پرگار	۳۰		نهم هجری قمری)
۶۰	۲ - روش طراحی با استفاده از نخ و قرقره			ویژگی‌های مهم طراحی (نقوش سده‌ی هفتم تا پایان
۶۰	۳ - روش طراحی با دست (بدون استفاده از	۳۶		سده‌ی نهم هجری قمری)
۶۰	ابزار)			دوره‌ی سوم (سده‌ی دهم هجری تا نیمه
۶۱	اشکال‌بند	۳۶		سده‌ی دوازدهم هجری قمری)
۶۱	۱ - نمونه و روش طراحی بند افشان			ویژگی‌های مهم طراحی نقوش (سده‌ی دهم تا
۶۱	۲ - نمونه و روش طراحی بند گردان	۴۵		نیمه‌ی سده‌ی دوازدهم هجری قمری)
۶۱	۳ - نمونه و روش طراحی بند شکسته			دوره‌ی چهارم (از نیمه‌ی سده‌ی دوازدهم
۶۱	(هندسی)	۴۶		هجری قمری تاکنون)
۶۲	اجرای بند (ساقه)			ویژگی‌های مهم طراحی نقوش (از نیمه‌ی سده‌ی دوازدهم

ترکیب بندی و تعیین جای برگ بزرگ	۶۲	ساقه ی اصلی
۷۷ بر روی بند	۶۲	ساقه ی انشعابی
۸۰ گل عباسی بزرگ	۶۲	ساقه فرعی
۸۲ روش و مراحل طراحی گل عباسی	۶۲	ترکیب برگ و غنچه با ساقه
۸۳ ترکیب بندی گل عباسی بر روی بند	۶۲	مراحل ترکیب
۸۴ گل عباسی افشان (باز شونده)	۶۲	۱- طراحی ساقه
۸۵ روش و مراحل طراحی گل عباسی افشان		۲- تعیین محل و اندازه ی غنچه بر
ترکیب بندی گل عباسی افشان با عناصر	۶۲	روی ساقه
۸۶ دروس گذشته بر روی بند		۳- طراحی غنچه ها و برگ ها بر روی محل ها
۸۷ برگ مو	۶۲	به تناسب محل و اندازه ی تعیین شده
۸۸ روش و مراحل طراحی برگ مو	۶۳	۴- برگ های کنار ساقه
۸۹ روش طراحی برگ موی پنج ترک		۵- پر کردن فضای میانی برگ ها و غنچه ها بر
روش ترکیب بندی و رعایت تناسب برگ مو	۶۳	روی ساقه به کمک برگچه ها
۹۱ با عناصرترینی دیگر بر روی بند		۶- تعیین محل و طراحی جوانه، برآمدگی ها و
	۶۳	زواید بر روی ساقه
	۶۴	رشد و تکثیر ساقه
۹۳ فصل سوم: اسلیمی	۶۴	طراحی گل
۹۳ ساختمان اسلیمی	۶۴	روش و مراحل طراحی گل پنج پر ساده
۹۳ بند اسلیمی	۶۵	غنچه ی گل عباسی
۹۳ سر اسلیمی	۶۷	روش و مراحل طراحی غنچه ی گل عباسی
۹۴ روش طراحی سر اسلیمی		روش ترکیب بندی گل، برگ و غنچه بر روی ساقه
توسازی (ساخت و ساز درون اجزای	۶۹	۱- اجرای بند
اسلیمی)		۲- تعیین محل و رعایت تناسب اجزا بر روی
۹۵		بند با توجه به حالت کلی ساقه
۹۶ مراحل طراحی سر اسلیمی زایده دار	۶۹	۳- ساخت و ساز اجزا بر روی بند
۹۶ سر بند اسلیمی		گل های عباسی
۹۶ انواع سر بند	۷۲	روش طراحی گل پروانه ای
الف- روش طراحی سر بند اسلیمی لوزی	۷۲	انواع ترینات گل پروانه ای
۹۷ ب- روش طراحی سر بند مثلثی	۷۳	طراحی و ترکیب بندی گل پروانه ای
۹۸ ج- روش طراحی سر بند لاله ای		بر روی بند
۱۰۰ د- روش طراحی سر بند صنوبری	۷۴	طراحی برگ بزرگ
۱۰۱ ترکیب بندی سر اسلیمی و سر بند بر روی بند	۷۵	روش طراحی برگ بزرگ
۱۰۲ ۱- سر بند در نقطه ی انشعاب		
۱۰۳ ۲- سر بند در نقطه ی تقارن و مبدأ	۷۵	

۱۲۲	اقسام حاشیه	۱۰۴	۳ - سربند در نقطه‌ی مبدأ یا ریشه
۱۲۲	ساده } حاشیه‌ی باریک	۱۰۵	انواع اسلیمی
۱۲۲	نقش‌دار } حاشیه‌ی باریک	۱۰۵	۱- طراحی اسلیمی ساده
۱۲۳	قرینه‌سازی	۱۰۶	۲- طراحی اسلیمی خرطومی
۱۲۳	الف - مبدأ وسط } قرینه‌سازی انعکاسی	۱۰۷	روش‌های مختلف کاربرد اسلیمی خرطومی
۱۲۳	ب - مبدأ کنار } قرینه‌سازی انعکاسی	۱۰۷	۳- اسلیمی دهان اژدری
۱۲۳	الف - طرح $\frac{1}{1}$ } قرینه‌سازی انتقالی	۱۰۸	الف - دهان اژدری ساده
۱۲۳	ب - طرح $\frac{1}{2}$ } قرینه‌سازی انتقالی	۱۰۸	ب - دهان اژدری پیچک‌دار
۱۲۳	ج - طرح $\frac{1}{4}$ } قرینه‌سازی دورانی	۱۰۹	۴- اسلیمی پیچک
۱۲۳	اجزای حاشیه	۱۱۰	روش طراحی اسلیمی پیچک
۱۲۳	برگردان	۱۱۱	تمرین ۱
۱۲۳	واگیره	۱۱۲	تمرین ۲
۱۲۸	گوشه	۱۱۳	تمرین ۳
۱۲۸	گوشه‌ی قرینه‌ی انعکاسی	۱۱۵	ترکیب‌بندی
۱۳۱	گوشه‌ی قرینه‌ی دورانی		الف - اسلیمی دهان اژدری ساده با بند
۱۳۴	متن	۱۱۵	اسلیمی
۱۳۴	۱- تعریف لچک		ب - اسلیمی دهان اژدری پیچک‌دار با بند
۱۳۵	۲- ترنج و شمشه	۱۱۶	اسلیمی
۱۳۶	۳- سر ترنج	۱۱۷	ج - ترکیب اسلیمی پیچک با بند ختایی
۱۳۷	۴- زمینه	۱۱۷	اسلیمی ماری
۱۳۷	۱- تکرار	۱۱۷	روش طراحی
۱۳۷	۲- یک چهارم $\frac{1}{4}$	۱۱۸	انواع اسلیمی ماری
۱۳۷	۳- یک دوم $\frac{1}{2}$		ترکیب‌بندی اسلیمی ماری متقارن با بند
۱۳۷	۴- یک یکم $\frac{1}{1}$	۱۱۹	ختایی
۱۴۰	ملحقات	۱۲۱	فصل چهارم: متن و حاشیه
		۱۲۱	اجرای طرح در زمینه
		۱۲۱	حاشیه
		۱۲۲	اشکال حاشیه

مقدمه

نقوش و اشکال طراحی شده از گذشته‌های دور، یکی از راه‌های بیان دریافت‌های ذوقی آدمی از جهان آفرینش بوده است. براساس آثار به‌دست آمده در غارها، ظروف و اشیای سفالین معلوم می‌شود که هنرمندان اولین تجربه‌ها را برای بیان خویشتن با نقش‌پردازی بر این آثار به دست آورده‌اند.

طبیعت و مظاهرش با خیال‌پردازی‌های آسان درباره‌ی آن، دست‌مایه‌ی الهام و طراحی نقوش بوده است و هم‌چنان ادامه دارد. با توجه به این‌که یکی از مظاهر فرهنگی کشورمان طرح‌ها و نقوش سنتی است، آگاهی از آن‌ها و آموزش صحیح چنین هنرهایی برای حفظ این میراث فرهنگی و هنری و انتقال آن به آیندگان اهمیت فراوان دارد. از این‌رو کتاب حاضر، با محتوایی مبتنی بر آموزش‌های سنتی در چهار فصل تدوین شده است.

فصل اول شامل تعاریف و تاریخچه‌ی نقوش سنتی است. هدف این فصل، آشنایی با تاریخچه‌ی پیدایش و نحوه‌ی شکل‌گیری، تحولات و تأثیرات متقابل فرهنگی دوره‌های مختلف در نقوش، از سده‌های گذشته تا امروز است و برای فعالیت‌های هنری و آگاهی شما هنرجویان، دارای اهمیت و ارزش فراوانی است. این فصل به سه دوره‌ی پیش‌تاریخی، تاریخی و اسلامی تقسیم شده است. طبقه‌بندی دوره‌ی اول یا پیش‌تاریخی براساس مناطق شکل‌گیری تمدن‌های کهن و اطلاعات باستان‌شناسی موجود، صورت پذیرفت. دوره‌ی تاریخی به سلسله‌ها یا حکومت‌های بزرگ، یک‌پارچه و مؤثر طبقه‌بندی شد. دوره‌ی سوم یا دوران اسلامی نیز براساس قله‌های شاخص تاریخی مرتبط با تحولات فرهنگی، اجتماعی یا قومی به چهار مقطع تقسیم شده است. در فصل دوم، با طراحی نقوش ختایی و مراحل آموزش ساده‌ی آن آشنا می‌شوید و با اجرای تمرین‌های مرحله‌ای، طراحی یک ساقه‌ی کامل مرکب از گل عباسی و پنج‌پر و انواع برگ‌های کوچک و بزرگ را می‌آموزید و اجرا می‌کنید. در فصل سوم، با طراحی انواع اسلیمی از ساده تا پیچیده، آشنا می‌شوید و با تمرین‌های گام به گام، طراحی یک بند کامل با انواع اسلیمی و سربند را خواهید آموخت و اجرا خواهید کرد.

در فصل چهارم، با روش طراحی انواع حاشیه‌ی ساده و پیچیده آشنا می‌شوید و انواع روش‌های برگردان و قرینه‌سازی چند حاشیه را فرا می‌گیرید و به اجرا در می‌آورید. سپس اشکال داخل متن را خواهید شناخت و با طراحی و تقسیم‌بندی آن با طرح‌هایی از قبیل لچک، ترنج و شمسه نیز آشنا خواهید شد. طراحی نقوش و شکل‌ها را با تمرین فرا خواهید گرفت و در پایان یک طرح کامل از حاشیه و متن را با ترکیب نقوش اسلیمی و ختایی اجرا و ارائه خواهید کرد.

شما هنرجویان عزیز با استفاده از تجارب گذشتگان و یادگیری صحیح و بهره‌مندی از خلاقیت خویش در پربار نمودن طرح‌های نقوش سنتی کشورمان سهم مهمی دارید و می‌توانید برای آیندگان میراثی گران‌بها از دستاوردهای خود به جای بگذارید.

هدف کلی

توانایی طراحی نقوش سنتی ایران